

# Tiden er moden for mer ergoterapi i skolen

HVERDAGSMESTRING ↔ HVERDAGSLÆRING  
LEVE HELE LIVET ↔ LÆRE HELE LIVET

**Vi ønsker å rette oppmerksomheten mot hvordan ergoterapi kan være en integrert del av elevers opplæringstilbud. Vår erfaring er at ergoterapeutens kompetanse kan bidra til tilrettelagt opplæring knyttet til elevens læringsmål når ergoterapeuten har kjennskap til skolens rammer og lovverk.**

Av Lillian Åldstedt & Heidi Sørli Myhre



*Lillian Åldstedt er ergoterapispesialist innen barns helse og arbeider ved Dalgård skole og ressurscenter. Hun har også gjennom mange år vært timelærer ved Program for ergoterapeututdanning ved NTNU i Trondheim. Hun er forfatter av læreboken «Ergoterapi for barn med cerebral parese» (2006) og av et kapittel i den danske læreboken «Ergoterapi og Børn» (2010, 2011, 2015).*



*Heidi Sørli Myhre er spesialergoterapeut og arbeider ved Dalgård skole og ressurscenter. Hun er også timelærer ved Program for ergoterapeututdanning ved NTNU i Trondheim. Hun er medforfatter av heftet «Kliniske undersøkelser av håndfunksjon» (2014).*

Skolens oppdrag er læring. Elevene skal utvikle bevissthet om egne læringsprosesser, som gir grunnlag for å lære hele livet. Enkelte elever vil ha utfordringer med å lære. Ambisjonen om å utvikle livslang læring hos alle elever krever en bred tilnærming fra skolen.

Ved Dalgård skole og ressurscenter i Trondheim har ergoterapi vært en viktig del av det tverrfaglige teamet gjennom en årrekke. Ergoterapeuten gjennomfører tiltak knyttet til elevens læringsmål og individuelle opplæringsplan. Tiltak og tilrettelegging rettes mot eleven, aktiviteten og omgivelsene.

Ergoterapiens kjerneverdier om deltakelse og inkludering i samfunnet ut fra forutsetninger og funksjonsnivå samsvarer med Opplæringslovens krav om tilpasset opplæring ([www.ergoterapeutene.org](http://www.ergoterapeutene.org); Opplæringslova § 1-3). Ifølge ny overordnet del av læreplanen skal skolen ta hensyn til mangfoldet av elever og legge til rette for at alle får oppleve tilhørighet i skole og samfunn ([www.udir.no](http://www.udir.no) Ny læreplan – Overordnet del).

## NYE LÆREPLANER ÅPNER FOR ERGOTERAPEUTENS KJERNEKOMPETANSE

Skolens læreplanverk er nå i stor endring, og nye læringsplaner åpner for mer helhetlig opplæring. Overordnet del av ny læreplan ble tatt i bruk høsten 2018. Målgruppen er alle som har et ansvar for opplæringen. Det kan åpne muligheter for nye faggrupper i opplæringsteamene. Fagfornyelsen skal tas i bruk fra og med skolestart 2020 og legge til rette for dybdelæring og relevant kompetanse. Nytt er det at elevene vil få opplæring i tre tverrfaglige

*Det er ingen interessekonflikter knyttet til denne artikkelen*

emner: demokrati og medborgerskap, bærekraftig utvikling og folkehelse og livsmestring. Det vil kunne gi rom for ergoterapiens kjernekompetanse.

### **ERGOTERAPI I SKOLEN**

Ergoterapi skal bidra til at alle får mulighet til å delta i meningsfulle og nødvendige aktiviteter sammen med andre, ut fra sine forutsetninger. Målet med ergoterapi i skolen er at elever skal oppleve inkludering og mestring og ha et godt læringsutbytte. Ergoterapeuten kan bidra i ulike skolefag. Tiltakene er knyttet til elevenes læreplaner. Konkrete mål kan være at elevene skal mestre å skrive, tegne og klippe, bruke ulike redskap, smøre på maten sin, være selvstendig i garderoben og på toalettet, delta i fysisk aktivitet, oppleve samspill med medelever og delta i friminnutsaktiviteter sammen med de andre elevene.

Skolen er en sentral arena for alle barn. Barnet har mange roller i klasserommet og i friminuttene. Det skal være elev, klassekamerat, klare seg selv og være en god lekekamerat og venn (Case-Smith & Holland, 2009). Elevene skal utvikle kunnskap, dugleik og holdninger for å kunne mestre livene sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. De skal få utfolde skaperglede, engasjement og utforskningstrang (Opplæringslova § 1-1).

### **HVERDAGSMESTRING = HVERDAGSLÆRING**

Hverdagsmestring – å kunne utføre meningsfulle og nødvendige aktiviteter i lek, læring, arbeid og



*Dalgård skole og ressurscenter i Trondheim er en vanlig skole litt utenom det vanlige. Skolen har 650 elever. Den er nærskole for skolekretsen, og i tillegg har 60 elever med store og sammensatte lærevansker sitt opplæringstilbud ved ressurscenteret. 40 elever fra andre skoler i Trondheim har også spesifikke fagtilbud ved ressurscenteret. Skolens ressurscenter har et tverrfaglig personale som består av spesialpedagoger, ergoterapeuter, logoped, helsesportspedagoger og musikkpedagoger.*

omsorg – bidrar til inkludering og deltakelse. For barn og unge er det viktig å mestre skolehverdagen, delta i meningsfulle aktiviteter og være inkludert i vennegjengen. Hverdagsmestring på skolen innebærer hverdagslæring. Skolen har både et dannelses- og utdanningsoppdrag som er gjensidig avhengig av hverandre. Opplæringen skal fremme elevenes motivasjon, holdninger og læringsstrategier og legge grunnlaget for livslang læring. Den skal tilpasses elevenes alder, modenhet og funksjonsnivå (Ny læreplan - Overordnet del, 2017).

Opplæringen er imidlertid styrt av lover og forskrifter. Hvis ergoterapeuten skal bli en integrert del av skolens opplæringsteam, må ergoterapeuten ha kjennskap til disse. Det er en forutsetning for å forstå hvordan skolen fungerer og for å sikre at ergoterapeutens tiltak er relevante og knyttet til elevenes læreplaner (Åldstedt & Myhre, 2019; Villeneuve mfl., 2012; Case-Smith & Holland, 2009).

### **ET EKSEMPEL PÅ TILRETTELAGT OPPLÆRING**

Fire elever på tredje til femte trinn fra fire forskjellige skoler i Trondheim kommune har deltatt i et finmotorisk utviklingsprosjekt ved Dalgård skole og ressurscenter. Elevene hadde sammensatte lærevansker og forsinket finmotorisk utvikling. De fikk finmotorisk trening hos ergoterapeutene som en del av sin spesialpedagogiske opplæring. Tilbudet ble gitt i gruppe, én time per uke med ett års varighet. Elevene hadde med seg egen ledsager fra nærskolen som sikret dialog og overføring av kunnskap for hver elev. Læringsmål og evaluering av tilbudet ble sendt nærskolen høst og vår. Dette sikret at tilbudet ble en del av elevens helhetlige opplæringsplan.

### **KARTLEGGING**

Tilpasset opplæring forutsetter kartlegging. Ergoterapeutene fokuserte på elevenes interesser, kognisjon og motorikk, kommunikasjon og samspill (Law mfl., 1996). Ergoterapeutene benyttet aktivitetsobservasjon (Trombly 1993; Coster 1998; Kramer mfl. 2003) for å få inntrykk av hvilke oppgaver elevene mestret, og hvilke utfordringer de hadde. Elevene tegnet og fargela huset sitt, og skrev navn på tegningen. Alle elevene hadde utfordringer med å jobbe i en gruppe. Her følger en sammenfattet og konsentrert beskrivelse for å fremheve det essensielle i arbeidsprosessen. Navnene på elevene er ikke autentiske.

Elevene var forskjellige: *Nina* var kvikk og glad, rask og ukritisk, men manglet gode strategier for



Mange i gruppen hadde lest boken og kjente til sanger fra Thorbjørn Egners «Folk og røvere i Kardemomme by».

oppgaven. *Petter* var en sjarmerende gutt som klartret på stolen og tok inn alle sanseinntrykk usortert, men hadde et meget umodent blyantgrep. *Brage* var en omsorgsfull type, langsom og repeterende i arbeidet, men trengte hjelp til å komme i gang med oppgaven. *Mads* var en underfundig gutt som stadig hadde noe å fortelle, men med lite kraft i hendene. Han fortalte opprømt at han hadde vært i Kardemomme by i sommerferien.

Flere av de andre hadde også vært der, eller hadde lest boken og kjente til sanger fra «Folk og røvere i Kardemomme by».

Ergoterapeutene hadde samtaler med elevene om deres hverdagsaktiviteter (King mfl., 2004a; King mfl., 2004b; Law mfl., 1997). Kjennskap til elevenes interesser ga et godt utgangspunkt for å velge oppgaver som motiverte til læring. Alle elevene viste seg å være interesserte i Kardemomme by, som ble en felles motivasjonsfaktor. Elevene manglet et godt håndlag for å mestre finmotoriske oppgaver. Det var ikke bare *Petter* som hadde et umodent blyantgrep – alle strevde med å bruke redskaper som blyantspisser, viskelær og saks. Det var vanskelig å bruke begge hender samtidig, og nedsatt kraft gjorde det krevende å stabilisere ark og sjablonger under

arbeidet. Elevene strevde med å forstå instruksjon og følge en arbeidsplan. Det var også utfordrende å kommunisere med de andre elevene i gruppa og å innordne seg i et fellesskap.

Aktivitetsobservasjonen viste et tydelig behov for å forenkle og gradere vanskelighetsgrad, samt øve på finmotoriske oppgaver for at elevene skulle oppleve mestring og lære ferdigheter som de hadde nytte av på skolen. Observasjonen viste videre at elevene hadde behov for å utvikle effektive kognitive læringsstrategier, som kunne fungere i et gruppefellesskap.

Referanserammen for det finmotoriske tilbudet ble hentet fra kompetansemål for andre og fjerde årstrinn i Kunnskapsløftet.

Læreplanen i norsk for andre årstrinn beskriver at elevene skal bli kjent med barnelitteratur. Elevene skal arbeide kreativt med tegning og skrivning i forbindelse med lesing. De skal uttrykke egne tekstopplevelser gjennom ord, tegninger, bilder, musikk og bevegelser. Mål for fjerde årstrinn er at elevene skal kunne samhandle gjennom lek, dramatisering, samtale og diskusjoner og praktisere regler for gruppesamtaler. De skal kunne fortelle, forklare, gi og ta imot beskjeder og uttrykke egne tanker

og opplevelser, blant annet om barnelitteratur. Et annet mål for fjerde årstrinn er at elevene skal kunne skrive med sammenhengende og funksjonell håndskrift. Læreplanen for kunst og håndverk beskriver at elevene skal utvikle fantasi, kreativitet, motorikk og håndlag. Praktisk skapende arbeid med å gi form til opplevelser og utvikle produkter står helt sentralt i faget. Elevene skal oppleve gleden ved å skape og mestre.

Med utgangspunkt i elevenes interesser, behov for tilpasset opplæring og aktuelle kompetansemål ble Kardemomme by valgt som gjennomgående tema for det finmotoriske tilbudet.

I den finmotoriske treningen arbeidet elevene sammen rundt et stort bord. For å få den nye gruppa til å fungere sammen ble det nødvendig å lage en fast struktur og grupperegler for timen. Å etablere regler og tydelig forventning til elevenes adferd er et sentralt element i arbeidet med å fremme et positivt læringsmiljø (Skaalvik & Skaalvik, 2005; Berkastet mfl., 2012). Nordenbo mfl. (2008) fremhever at lærerens regelkompetanse vil kunne ha positiv effekt på elevenes læring. Bruk av arbeidsplan og grupperegler ga en tydelig ramme og forventning til timen. Ergoterapeutene vektla ferdigheter som tegning, fargelegging og klipping, sentrale aktiviteter som inngår i skolehverdagen fra første klasse og ut hele skoleløpet. Elevene tegnet hus, folk, dyr og trær i Kardemomme by ved hjelp av skjemattegning, sjablonger og maler. Ergoterapeutene benyttet motorisk læringsteori (Shumway-Cook mfl., 2001; Eliasson, 2002; Hedberg, 2001; Kaplan mfl., 1999) og kognitiv læringsstrategi - Cognitive Orientation to Occupational Performance (CO-OP) (Polatajko & Mandich, 2004). Elevene satte ord på hva de utførte og repeterte oppgavene flere ganger. Gjennom klippekurs og strategier i fargelegging skapte de egne figurer, som skulle ende opp i et fellesbilde. Høytlesing fra Kardemommeboka avrundet arbeidet. Deretter evaluerte elevene egen innsats og hva de hadde lært i timen.

### **HVA LÆRTE ELEVENE?**

Elevene ble godt kjent med og glade i Thorbjørn Egners fortellinger fra Kardemomme by. Boka stimulerte til samtaler i gruppa og fremmet begrepssinnlæring. De lærte finmotoriske ferdigheter som er sentrale i skolehverdagen: å bruke blyant og saks på en funksjonell måte, og de erfarte nødvendigheten av å se på oppgaven og konsentrere seg om aktiviteten.

Elevene deltok aktivt i sin egen læreprosess og ble problemløserne (Mandich mfl., 2008). De formulerte mål for oppgaven og undret seg fram til en effektiv plan for arbeidet. De utførte meningsfulle oppgaver og evaluerte resultatet. Elevene fikk kjennskap til gode strategier for å utføre de finmotoriske oppgavene. De ble ikke utlært, men fikk et godt utgangspunkt for videre læring. De ble dyktigere til å lære.

Elevene erfarte også at å øve på oppgaver gir resultater, og de viste stor mestringsglede. Sist, men ikke minst, lærte elevene å arbeide sammen i gruppe og følge en fast arbeidsplan og grupperegler.

### **KONKLUSJON**

Dette utviklingsprosjektet viser hvordan ergoterapi i skolen kan være tilpasset opplæring for elever med sammensatte lærevansker og forsinket finmotorisk utvikling. Prosjektet er et eksempel på en arbeidsform som gir nye utviklingsmuligheter. Ergoterapeutens kompetanse kan bidra til at elevene sammen lærer ferdigheter de trenger i skolehverdagen når oppgavene er tilpasset elevenes behov, ressurser og funksjonsnivå. På denne måten kan ergoterapi være med å tilrettelegge for elevenes hverdagsmestring.

Utviklingsprosjektet har vektlagt læring i fellesskap. Temaene ble valgt ut fra elevenes interesser, kartlegging og Kunnskapsløftets læreplanmål. Med kompetanse om funksjonsvurdering, forenkling og gradering av aktivitet ble oppgavene tilpasset elevenes forutsetninger og funksjonsnivå. Spesielt ble det lagt vekt på finmotoriske ferdigheter som er sentrale i skolen. En tydelig plan gjorde at elevene fikk en god oversikt og hadde forventninger til timen. Elevene deltok i egen læringsprosess. Alt dette ga elevene mestringsopplevelser og motivasjon for videre arbeid, lærelyst og tro på egen mestring (Ny læreplan - Overordnet del, 2017).

### **DISKUSJON - BETYDNING FOR PRAKSIS**

Dette prosjektet har vist hvordan ergoterapi kan være en integrert del av skolens opplæringstilbud når tiltakene er knyttet til elevenes læringsmål og opplæringsplaner.

Ergoterapi er en naturlig del av folkehelse og livsmestring, som vil bli sentrale temaer i de nye læreplanene. Tilhørighet og mestring for alle forutsetter at skolen legger vekt på inkludering og sosialt fellesskap. I et samfunnsperspektiv øker det muligheten for at flere kan delta i arbeid og samfunnsliv. Ergoterapi ønsker å være en del av dette mulighetsrommet.



«Nina» tegner tante Sofies hus i Kardemomme by.

Verken det nåværende Kunnskapsløftet eller de nye læreplanene beskriver i særlig grad mål for å etablere grunnleggende finmotoriske ferdigheter, som det å ha et funksjonelt blyantgrep og kunne mestre bruk av enkle redskap, for eksempel en saks. Disse grunnleggende ferdighetene bør være etablert hvis elevene skal være i stand til å oppnå flere av kompetansemålene for andre og fjerde trinn.

Elevene bruker hendene til å utføre vanlige oppgaver i skolehverdagen: skrive med blyant, tegne, klippe, lime, skrive på tastatur, åpne melkekartonger, kneppe knapper eller knytte skolisser. Så lenge det er elever som strever med å mestre hverdagsoppgaver på skolen, vil det være behov for finmotorisk trening. Denne treningen kan bidra til at elevene opplever å mestre meningsfulle aktiviteter i et fellesskap og lærer ferdigheter som gir økt selv-

stendighet og nye utviklingsmuligheter (Åldstedt & Myhre, 2019).

Elevene opplever mestring når oppgavene har akkurat den rette utfordring. Elevene skal føle seg trygge og komfortable i læresituasjonen, men også oppleve at oppgavene gir utfordringer som motiverer til læring. For at aktiviteten skal gi akkurat den rette utfordring må den treffe elevens ferdighetsnivå og interesser. Aktiviteten må engasjere og motivere, og eleven må være i stand til å mestre oppgaven med litt anstrengelse. Ergoterapeuten vil kunne støtte læreren i valg av oppgaver og aktiviteter som treffer den enkelte elevs styrker og utfordringer på en måte som gir godt læringsutbytte for eleven (Case Smith, 2010).

Ergoterapeuten har kunnskap som kan utfylle lærerkompetansen, slik at eleven oppnår større grad



«Sjå, æ fekk te å tægn en kamel, æ!»



Sjablonger til skjemategning.

av mestring i skolehverdagen. For eksempel har ikke en lærer som ser at eleven strever i skrivearbeidet, nødvendigvis den riktige kompetansen til å vurdere om det kan være behov for intensiv trening med vekt på tosidig samordning, bedre blyantgrepet og øke bevegeligheten i fingre. Kanskje støtter ikke eleven boka eller arket når han skriver, blyanten blir holdt krampaktig uten å hvile på en finger, og eleven sliter med utydelig skrift fordi han har vansker med å lukke en del bokstaver: a likner på u, g på y, d på cl eller ul og o på u. Ergoterapeuten kan kartlegge og vurdere elevens håndfunksjon og foreslå konkrete tiltak. Som en aktiv del av et skoleteam vil ergoterapeuten kunne arbeide nært og direkte i skolemiljøet, uten vesentlig ventetid og henvisninger til kommunal ergoterapeut. Det vil være samfunnsmessig nyttig, og eleven vil få raskere og mer tilpasset hjelp (Åldstedt & Myhre, 2019).

En ergoterapeut i skolen vil kunne observere finmotoriske funksjonsvansker hos elevene ved å være til stede i klassen og følge opp med mer spesifikk kartlegging av håndfunksjonen. Ergoterapeuten vil kunne bidra i den tidlige tegne- og skriveopplæringen og lære elevene et funksjonelt blyantgrep og en god støttefunksjon for den andre hånden. Elevene vil kunne få konkret veiledning i hvordan de skal holde i en saks, og hvordan hendene best kan samarbeide i en klippeoppgave. Men finmotoriske vansker trenger ikke være det eneste som forstyrrer læring og utvikling. Kanskje har ikke eleven forstått oppgaven, mangler en klar plan for hvordan han

kan løse den, og forstyrres av uro i klasserommet. Ergoterapeuten vil kunne hjelpe elevene med å utvikle hensiktsmessige læringsstrategier og til å bli problemløser, sette egne mål for læringen og evaluere sitt eget arbeid for å fremme videre utvikling og læring. Ergoterapeuten vil også kunne bidra med tilrettelegging av omgivelsene. På høyere klassetrinn vil ergoterapeuten kunne bidra med veiledning og tiltak i kunst og håndverk-timene, i mat og helse samt i andre oppgaver som krever godt håndlag (Åldstedt & Myhre, 2019).

Ergoterapitiltak som skal støtte barns utvikling og læring på de ulike områdene, bør ideelt sett gjennomføres i skolen. Slik er det nødvendigvis ikke i dag. De fleste ergoterapeuter som arbeider med barn, er tilknyttet kommunenes helsetjeneste. Ergoterapeuten er sjelden en del av skolens faste opplæringssteam. Lærer og ergoterapeut arbeider imidlertid ofte med samme barn og mot samme langsiktige mål.

Med flere faggrupper inn i skolen kan man samarbeide «for at elevene skal kunne utvikle kunnskap, dugelighet og holdninger for å kunne mestre livene sine, og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet» (Opplæringslova, 1998, § 1-1, s. 1). Undersøkelser i Australia og i Canada (Rens mfl., 2014; Villeneuve, 2009; Case-Smith & Holland, 2006) har pekt på at ergoterapeuten bør bruke mer tid i skolen, forklare sin rolle for lærerne, utvikle relasjoner og få en forståelse av de daglige rutinene i klasserommet, samt lærerens rolle. På den måten vil det

kunne bli enklere å etablere likeverdig samarbeid om mål og tiltak for eleven. Rens mfl. (2004) viser til at lærere som har samarbeidet jevnlig med ergoterapeuter, forteller at mer kunnskap om ergoterapeutens rolle gjorde dem tryggere og mer entusiastiske når de skulle forklare elevene hensikten med ulike ergoterapeutiske tiltak, og det ble enklere å integrere tiltakene i skolehverdagen. Vår erfaring er også at ved å implementere ergoterapikompetansen i skoleteamet kan elevene få et mer helhetlig opplæringstilbud som kan gjøre dem bedre rustet til å mestre skolehverdagen.

Førsteamanuensis i spesialpedagogikk Marit Uthus stilte i sitt foredrag på Leiarkonferansen 2017 om elevenes psykiske helse i skole spørsmål om det er behov for en ny og utvidet lærerrolle som støtter utvikling av livskompetanse (Uthus, 2017a). Hun skriver i sin forskning om behovet for vektlegging av hele mennesket i skolen (Uthus, 2017b). Skolens ambisjon om å utvikle livslang læring hos alle elever krever bred tilnærming (Ny læreplan - Overordnet del, 2017.) Derfor bør ergoterapeutene nå melde sin interesse for å kunne bli en viktig bidragsyter i skolen og en god samarbeidspartner for lærerne. Et mer tverrfaglig fokus på opplæring vil kunne gi nye utviklingsmuligheter. Kanskje kan lærer og ergoterapeut sammen gi flere elever opplevelse av å mestre skolehverdagen?

Vi foreslår hverdagsmestring i skolen som neste satsningsområde for ergoterapi.

## Referanser

- Bergkastet, I., Dahl, L. & Hansen, K.A. (2012) *Elevenes læringsmiljø - lærerens muligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Case-Smith, J. & Holland, T. (2009). Making decisions about service delivery in early childhood programs. *Language Speech and Hearing Services in Schools*, 40(4), s. 416-423.
- Case-Smith, J. (2010). An overview of Occupational Therapy for Children. I: J. Case-Smith & J.C. O'Brien. *Occupational Therapy for Children*, Sixth Edition. Missouri: Mosby, Elsevier.
- Coster, W. (1998) Occupational Centered Assessment of Children: *The American Journal of Occupational Therapy*, 52(5), s. 337-344.
- Eliasson, A.C. (2002). Målinriktad träning baserad på motorisk lärande. Fallbeskrivningar ur ett arbetsterapeutisk perspektiv. *Handikapp og Rehabilitering*, Stockholm.
- Ergoterapeutene (2019). *Ergoterapiens kjernekompetanse*. <https://ergoterapeutene.org/ergoterapi/> Lastet ned 2.8.2018.
- Hedberg, Å. (2001). Motorisk lärande. I: E. Beckung, E. Brogren, & B. Røsblad: *Sjukgymnastik inom Barn og Ungdomshabiliteringen*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Kaplan, M.T. & Bedel, G. (1999). Motor Skills Aquisition Frame of Reference. I: P. Kramer & J. Hinosoja. *Frames of Reference for Pediatric Occupational Occupational Therapy*, 2. ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- King, G., Law, M., King, S., Hurley, P., Hanna, S., Kertoy, M., Rosenbaum, P. & Young, N. (2004a). *CAPE - Children's Assessment for Participation and Enjoyment*. San Antonio, Texas: Hardcourt Assessment, Inc. [www.canchild.ca](http://www.canchild.ca) Lastet ned 10.8.2018.
- King, G., Law, M., King, S., Hurley, P., Hanna, S., Kertoy, M., Rosenbaum, P. & Young, N. (2004b). *PAC- Preferences for Activities*. San Antonio, Tx: Hardcourt Assessment, Inc. [www.canchild.ca](http://www.canchild.ca). Lastet ned 10.8.2018.
- Kramer, P., Hinojosa, J. & Royeen, C.B. (2003). *Perspectives in Human Occupation - Participation in Life*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, s. 279-296.
- Utdannings- og forskningsdepartementet. Kunnskapsløftet (2006). Lastet ned 3.7.2019. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/hvordan-er-lareplane-bygd-opp/>
- Kunnskapsdepartementet (2017). *Ny læreplan - overordnet del - verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Law, M., Babbitt, S., Carswell, A., McColl, M.A., Polatajko, H. & Pollock, N. (1997). *Canadian Occupational Performance Measure* (svensk versjon) Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter, 1998. Norsk versjon Kjekken, I. (2001), [www.nrrk.no](http://www.nrrk.no).
- Law, M., Cooper, B., Strong, A., Steward, D., Rigby, P. & Letts, L. (1996). The Person-Environment-Occupational Model: A transactive approach to occupational performance. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 40(1), s. 9-23.
- Mandich, A.D., Polatajko, H.J. & Zilberbrant, A. (2008). Cognitive Perspective on Intervention. I: A.C. Eliasson, & P.A. Burtner: *Improving Hand Function in Children with Cerebral Palsy: theory, evidence and intervention*. London: Mac Keith Press, s. 276-285.
- Nordenbo, S.E., Sjørgård Larsen, M., Tiftkci, N., Wendt, R.E. & Østergård, S. (2008). *Lærerkompetanser og elevers læring i førskole og skole - Et systematisk review utført av Kunnskapsdepartementet*, Oslo. I: Evidensbasen, København: Dansk Clearinghouse for Utdanningsforskning, DPU, Aarhus Universitet.
- Opplæringslova (1998) § 1-3 Tilpassa opplæring. Lastet ned 2.7.2019. <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61/kapittel2Grunnskolen>
- Opplæringslova (1998) §1-1, s. 1. Formålet med opplæringa.

- Lastet ned 2.7.2019. <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61/kapittel2Grunnskolen>
- Polatajko, H.J. & Mandich, A. (2004). *Enabling Occupation in Children: The Cognitive Orientation to Daily Occupational Performance (CO-OP) Approach*. Ottawa, Ontario: CAOT Publications ACE.
- Rens, L. & Joosten, A. (2014). Investigating the experiences in a school-based occupational therapy program to inform community-based pediatric occupational therapy practice. *Australian Occupational Therapy Journal*, 61, s. 142-158.
- Shumway-Cook, A. & Wollacott, M.J. (2001). *Motor Control, Theory and Practical Applications* (second edition). Baltimore, Maryland: Lippincott Williams & Wilkins.
- Skaalvik, E.M. & Skaalvik, S. (2005) *Skolen som læringsarena, Selvoppfatning, motivasjon og læring*. kap. 4: Læringsmiljø, s. 176-217. Oslo: Universitetsforlaget.
- Trombly C. (1993) Anticipating the Future: Assessment of Occupational Function. *The American Journal of Occupational Therapy*, 47(3), s. 253-257.
- Utdanningsdirektoratet (2017). Ny læreplan – overordnet del, verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Lastet ned 2.7.2019. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/ny-generell-del-av-lareplanen/>
- Uthus, M. (2017b). *Elevenes psykiske helse i skolen. Utdanning til å mestre egne liv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Uthus, M. (2017a). Elevenes psykiske helse i skolen – utfordringer og nye muligheter. *Leiarkonferansen for barnehage og skole*, 10.-11.april 2018. Førsteamanuensis i spesialpedagogikk Marit Uthus, Fakultet for lærer- og tolkeutdanning ved NTNU.
- Villeneuve, M.A. & Shulha, L.M. (2012). Learning together for effective collaboration in school-based occupational therapy practice. *The Canadian Journal of Occupational Therapy* 79(5), s. 293-302.
- Åldstedt, L. & Myhre, H.S. (2019) Hvordan kan ergoterapeuter være en nyttig del av skolens opplæringssteam? *Spesialpedagogikk 0119*, s. 24-31.



**STIMULITE® TRYKKAVLASTNING**  
luffig og kjølig anti-decubitus beskyttelse døgnet rundt

**Nu i Norge og prisforhandlet med NAV:**

**Prøv selv! Bestill produkt demonstrasjon eller gratis demopute nå!**

**Ring 48 50 32 97 eller send en e-post til [julia@rehabshop.com](mailto:julia@rehabshop.com)**

**HEELBOOT hæbeskyttelse**  
Ekstra myk og luffig hæl- og malleol beskyttelse for deg med smerter eller risiko for trykksår. For aktiv og passiv bruk i seng eller rullestol

**SBS trykkavlastningsteppe**  
Luffig og multifunksjonell teppe for medeltidig trykkavlastning utenfor rullestol eller seng: dusjstol, i badekaret, lenestol, sykkelstol, i bil, kajakk og mye mer. Kan enkelt klippes til riktig form med en vanlig saks og formet sømløs etter sitteflaten

**GØRAN SJØDÉNS REHABSHOP NORGE AS**  
Postadresse: Postboks 157, 1378 Nesbru  
Tel: 48 50 32 97 [www.rehabshop.as](http://www.rehabshop.as) [Facebook.com/RehabshopNorge](https://www.facebook.com/RehabshopNorge)

